

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Britons abroad : the mobility of Britons and the circulation of British-made objects in the Roman Empire

Ivleva, T.A.

Citation

Ivleva, T. A. (2012, November 20). *Britons abroad : the mobility of Britons and the circulation of British-made objects in the Roman Empire*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20136>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20136>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20136> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Ivleva, Tatiana Alexandrovna

Title: Britons abroad : the mobility of Britons and the circulation of British-made objects in the Roman Empire

Issue Date: 2012-11-20

Dutch summary

Het onderzoek “Britons abroad” bestaat uit een epigrafische en archeologische analyse van migratiepatronen in het Romeinse rijk, met de focus op diegenen, die zich vanuit de Romeinse provincie Brittannië op het Europese vasteland hebben gevestigd. Onderzocht wordt hoe mobiele Britten hun etnische identiteit hebben geuit, en de studie onderzoekt hoe hun identiteit werd hergebruikt en gerecreëerd toen ze op het continent leefden. De focus ligt niet alleen op diegenen die afkomstig zijn uit Brittannië, maar er wordt ook aandacht besteed aan andere mensen die leefden in, verhuisden uit of handelden met Brittannië en ervoor kozen om op een bepaald moment terug te keren naar hun plaatsen op het continent.

De studie is verdeeld in drie grote thema's: de dienst van Britse hulptroepen en *numeri* eenheden, de aanwezigheid van mensen wier origine is opgenomen als Brits geborene, en een materiële en culturele analyse met de focus op het voorkomen van Britse objecten op het Europese vasteland. Drie verschillende soorten bronnen worden gebruikt: epigrafisch materiaal, variërend van grafmonumenten tot votief-inscripties en militaire diploma's; antieke literaire en archeologische bronnen, namelijk brochures van Britse afkomst, die in verschillende Romeinse provincies zijn gevonden.

In de eerste twee hoofdstukken wordt de theoretische en methodologische achtergrond van dit proefschrift geïntroduceerd. Drie theoretische begrippen zoals identiteit, migratie en diaspora worden besproken vanuit archeologisch perspectief. Er wordt kritisch onderzocht hoe deze begrippen in de moderne Romeinse archeologie worden gebruikt. Ik pleit voor een onderscheid tussen de begrippen diaspora en migratie, omdat ze totaal verschillende ervaringen van de mobiele mensen beschrijven. Deze begrippen mogen niet als elkaars synoniemen of plaatsvervangers worden gebruikt. In de methodologische discussie zijn verschillende bronnen besproken en de noodzaak om materiële en culturele met epigrafische en literaire aanwijzingen samen te bestuderen.

In het derde hoofdstuk wordt de geschiedenis van 15 Britse hulptroepen en 13 *numeri* eenheden gereconstrueerd met behulp van epigrafische, onomastische en archeologische aanwijzingen. Het hoofdstuk zelf is een inventaris van (i) de provincies en garnizoenen, waarvan bekend is dat deze troepen gestationeerd zijn geweest, (ii) de soldaten, van wie bekend is dat ze gediend hebben in de eenheden, en hun families, en (iii) de archeologische vondsten op de locaties van de militaire posten. In het algemeen zal het hoofdstuk ingaan op hoeveel Britten binnen de Britse *auxilia* in dienst zijn geweest, en er wordt gekeken naar de mate waarin het Romeinse rijk een beroep deed op rekruten uit Britse stammen.

Met betrekking tot de Britse hulptroepen duiden historische, epigrafische en archeologische aanwijzingen op een mogelijkheid dat de oprichting van deze eenheden kan worden gekoppeld aan diverse gebeurtenissen in de vroege geschiedenis van het Romeinse Brittannië, met name het oprukken van het Romeinse leger en de onderwerping van verschillende gebieden en mensen. Bovendien wordt voorgesteld dat er een verschil wordt gemaakt tussen de eenheden die zijn opgericht door Nero, en die door Vespasianus, die invloed zouden kunnen hebben op de verschillende bijnamen van de Britse eenheden – *Britannica* en *Brittonum/ Brittanorum*.

De inzet van de eenheden gedurende de periode van drie eeuwen laat zien dat de troepen zeer mobiel waren van het midden tot het eind van de eerste eeuw, toen ze naar de belangrijkste provincies werden gestuurd om deel te nemen aan alle belangrijke conflicten in het Romeinse rijk. In de tweede en derde eeuw zou men kunnen spreken van een lage mobiliteit, toen de garnizoenen van de eenheden meer dan een halve eeuw

onveranderd bleven. De troepen waren vooral gestationeerd in de Donaugebieden, met uitzondering van sommige troepen die aan de Rijn grens waren gelegerd.

In totaal zijn 177 soldaten geïdentificeerd, maar de herkomst is alleen voor 94 van hen vastgesteld. Het onderzoek heeft aangetoond dat de Brits geboren rekruten in de Britse hulptroupen de meerderheid van de soldaten in de late eerste eeuw vormden, terwijl er in de tweede eeuw een toestroom van Pannoniërs, en in de derde eeuw van Thraciërs was. De rekruterings-strategie van het Romeinse leger voor Britse eenheden is vergelijkbaar met die van andere eenheden en het continu werven van Britten voor de Britse eenheden niet werd gevolgd. In plaats daarvan werden rekruten uit nabijgelegen plaatsen opgeroepen, waarbij soldaten aan de lokale bevolking werden onttrokken.

De hoge mate van lokale werving had echter geen invloed op het beeld van de diversiteit in de sociale en etnische identiteiten alsmede de familie relaties binnen de troepen. Er zijn aanwijzingen gevonden voor mini-gemeenschappen in de eenheden, omdat rekruten niet noodzakelijk uit een regio kwamen, maar mogelijk uit nabijgelegen provincies. De interactie van soldaten en burgers vormde een kenmerk van de vorming van grens-families maar er zijn ook families die reeds bestonden vóór de militaire carrière van de soldaat. Het merendeel van de vrouwen is afkomstig uit dezelfde provincies als hun soldaten, en volgde hun mannen naar verschillende plekken in het Romeinse territorium.

Er zijn nauwelijks Britse objecten gevonden op locaties waarvan bekend is dat daar Britse eenheden gestationeerd zijn geweest. Sommige objecten, die zijn gevonden, zijn gedateerd rond het midden of eind van de eerste eeuw, wat overeenkomt met de epigrafische aanwijzingen voor het werven van in Brittannië geboren soldaten in Britse eenheden. Het is mogelijk dat deze broches meegebracht zijn door soldaten die in de Britse troepen dienden.

Met betrekking tot de Britse *numeri* eenheden kan hun oorsprong worden gedateerd aan het eind van de eerste – begin van de tweede eeuw. Voorgesteld wordt dat deze eenheden oorspronkelijk deel uitmaakten van de legioen-detachementen, afkomstig vanuit Brittannië. Ze waren konvooien voor de commandanten van de detachementen. Later gingen ze deel uit maken van de patrouilles op de grens van de nieuw verworven provincies, zoals Germania en Dacia. Deze eenheden werden geplaatst bij rivieren en zijrivieren, een geschikte plek voor kleine infanterie-eenheden voor het controleren van rivier-overgangen en van het transport van goederen naar en van het Romeinse rijk. Sommige van deze Britse eenheden zijn vernoemd naar de rivieren en geografische kenmerken nabij hun post. Andere zijn vernoemd naar vici in de buurt van de forten en de forten zelf.

Aandacht is besteed aan de geschiedenis van *numeri Brittonum*, die gestationeerd geweest zijn op de grens van de Germania Superior. Voorgesteld wordt dat er twee keer mensen uit Brittannië zijn geworven: de eerste fase valt in de periode van het eind van de eerste eeuw, toen de eenheden deel uitmaakten van de legioen-detachementen; de tweede fase valt in de periode na de campagnes van Lollius Urbicus in het zuiden van Schotland in het midden van de tweede eeuw. Dit kan worden aangetoond door archeologische vondsten.

In totaal zijn 29 militairen van Britse *numeri* geïdentificeerd, maar de oorsprong kan slechts voor 11 soldaten wordt vastgesteld. Terwijl de onomastische en topografische analyse heeft aangetoond dat deze mensen niet uit Brittannië kwamen, wijzen archeologische vondsten erop dat Britten een groot aandeel van de soldaten van Britse *numeri* in Germania Superior hebben vertegenwoordigd. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat er voor eenheden in Dacia eenzelfde conclusie getrokken kan worden.

Het voorkomen van Britse broches op plaatsen waar *numeri Brittonum* gestationeerd zijn geweest in Germania Superior, kan worden verbonden met de aanwezigheid van de troepen. De broches gedateerd aan het eind van de eerste eeuw zijn gevonden bij de

posten waar de eenheden aan het eind van de eerste eeuw geplaatst zijn geweest. Hetzelfde geldt voor de broches die gedateerd zijn in het midden van de tweede eeuw: hun aanwezigheid is vastgesteld aan de tweede verplaatsing van de rekruten uit Brittannië naar Germania Superior.

Een andere vraag die in verband wordt gebracht met de *numeri Brittonum* is de aanleg van de Odenwald-Neckar grens in Germania Superior wegens de bijzondere architectonische en artistieke stijl. De analyse van de bouwtechnieken en decoratieve motieven heeft aangetoond dat deze niet afhankelijk waren van de oorsprong van de mensen die deelnamen aan de bouw van de grens, met andere woorden, de Britten. Deze technieken en beelden waren niet bepaald specifiek voor de Odenwald-Neckar grens, maar waren verspreid in de andere grens regio's, zodat de macht van het aanwezige Romeinse rijk kon worden tentoongesteld.

In hoofdstuk vier wordt gekeken naar de Britse soldaten in niet-Britse eenheden van het Romeinse leger, en naar de burgers die aangegeven hadden dat ze van Britse komaf waren. Uit de studie van inscripties en militaire diploma's, waar een persoon het woord element Brit- heeft gebruikt, of waar de bijnaam van een persoon werd opgenomen als Britto, is gebleken dat deze mensen geen Britten waren, noch Britse nakomelingen van mensen die naar het continent geëmigreerd zijn. Het element Britt- was een relatief populair Gallo-Keltische naam element in gebieden waar deze tak van de Keltische taal werd gesproken. Voorgesteld wordt dat om een echte Brit te herkennen, dieper in de tekst van een inscriptie te kijken om de biografie van een persoon beter te kunnen reconstrueren. Naar aanleiding daarvan zijn in totaal 26 mannen en 3, mogelijk 4, vrouwen van Britse afkomst geïdentificeerd. De meerderheid diende als legionair of soldaat, hoewel er aanwijzingen zijn dat de Britten ook hebben gediend in de vloot en in de elite-eenheid van de cavalerie in Rome. Sommige soldaten die aangegeven hadden dat ze in Brittannië geboren waren, waren echter zonen of kleinzonen van immigranten naar Brittannië. Het epigrafische materiaal toont een grote variatie in hoe de Britten aan hun afkomst hebben gerefereerd, variërend van het noemen van een stam of specifieke plaats tot de uitdrukking *natione Britto*.

In hoofdstuk vijf wordt ingegaan op de verspreiding van de broches afkomstig uit Brittannië, en wordt gekeken naar de factoren die hun aanwezigheid op het vasteland kunnen verklaren. De epigrafische bronnen worden vergeleken met de archeologische vondsten, om te bepalen welke mogelijke groep mensen de broches naar deze plekken heeft gebracht. Het onderzoek is per provincie uitgevoerd, om te bepalen wat de overeenkomsten en verschillen in het distributiepatroon van de objecten zijn. De analyse laat zien dat er inderdaad vergelijkbare patronen in de distributie zijn, en dat deze patronen niet zijn beperkt tot bepaalde gebieden of provincies. Sommige van deze accessoires zijn door de soldaten van de 15 Britse eenheden en hun vrouwelijke partners meegebracht. De andere groep mensen zijn de rekruten, die in Brittannië geboren zijn en dienst hebben gedaan in legioen- en hulptroepen, en in de Germaanse vloot. Bovendien kan het voorkomen van sommige broches ook worden verbonden met migratie van verschillende mensen (man of vrouw) van verschillende etnische afkomst die uit Romeins Brittannië naar het Europese vasteland reisden. Sommige van deze mensen zijn terugkerende veteranen van het Romeinse leger en hun vrouwen, en ambachtslieden in opleiding die werkzaam waren in de werkplaatsen op het continent. Het hoofdstuk illustreert het potentieel van de broches om informatie van persoonlijke mobiliteit in het Romeinse rijk te verstrekken. De belangrijkste reden voor het meenemen van broches was het doel om kleding bijeen te houden of voor persoonlijke decoratie in plaats van deze als goederen te verhandelen.

De distributie van Britse broche types laat zien dat bepaalde soorten niet vaker voorkomen op bepaalde plaatsen. De context echter waarin verschillende broche soorten worden gevonden hangt af van de omstandigheden waaronder de broches hun

eindbestemming hebben bereikt. Terugkerende veteranen hebben deze Britse objecten opgenomen in het sociale domein van hun leven, bijvoorbeeld door deze souvenirs mee te geven aan overledenen in hun graf, in tegenstelling tot soldaten die neigden hun broches nabij militaire posten weg te doen. Dit zorgt voor een relatief helder onderscheid tussen locaties met een hoge en een lage kans om de aanwezigheid van Britten aan te tonen met behulp van deze objecten. Dat wil zeggen dat wanneer de broches op een militaire post gevonden zijn, dit impliceert dat er Britten aanwezig zijn geweest. Wanneer de broches op een civiele plaats gevonden zijn is de aanwezigheid van Britten minder waarschijnlijk. Deze mag echter niet uitgesloten worden.

Een vergelijking van de resultaten van hoofdstukken drie, vier, en vijf wordt in hoofdstuk zes gemaakt, zodat de bevindingen uit deze hoofdstukken aan de hand van de volgende zaken kunnen worden beoordeeld: (i) hoe “Britishness” (Brits-heid) op de verschillende niveaus in gemeenschappelijke en individuele identiteit in praktijk gebracht werd; (ii) wat de relatie is met de context waarin de Britse broches verschenen zijn; (iii) wat de betekenis is van de diversiteit in de afspiegeling van “Britishness” in teksten en materiële vondsten.

Het eerste deel van hoofdstuk zes is een epigrafische studie, die bedoeld is om te bepalen hoe de Britten die op het continent leefden, zich hun vaderland hebben herinnerd. De studie heeft een hoge mate van variatie aangetoond als het gaat om het benoemen van hun oorsprong, en dat verscheidene keuzes zijn gemaakt om aan hun afkomst te refereren. In het algemeen echter voelden Britse individuen zich verbonden aan hun geboorteprovincie. Voor de Britten die in het buitenland woonden aan het eind van de eerste eeuw, was het belangrijkste om hun stam en provinciale origo, tezamen met een indicatie van het bezit van nationaliteit, te laten zien. Een ander patroon is vastgesteld in inscripties en diploma's die gedateerd zijn in de tweede eeuw: diegenen die niet zelf, maar van wie de ouders geboren zijn in Brittannië, gaven de voorkeur aan het duiden van hun nationaliteit als *natione Britto* in tegenstelling tot hen die direct afkomstig zijn uit Brittannië. Zij geven de voorkeur aan het noemen van een Britse stam of stad. Vanaf de derde eeuw komt de trend de provincie als afkomst te benoemen, die mogelijk het belang van een nationale identiteit aangeeft.

Een dynamisch beeld van de herontdekking van de etnische identiteit door mobiele Britten kan worden gezien in het overnemen van een Romeins constructie, de etnische aanduiding *Brittones*. Deze markering werd gebruikt bij de tweede generatie van migranten met als doel zich te onderscheiden van andere gemeenschappen; later is het gebruik ervan toegenomen. De Romeinse constructie met een beperkte zelfbeschrijvende waarde, is door de mobiele Britten overgenomen, met als gevolg dat men kan spreken van de opkomst van het zelfbewustzijn van de Britse groep die in het buitenland leefden.

Het tweede deel van hoofdstuk zes behandelt de contexten waarin Britse broches zijn gevonden en onderzoekt of deze contexten in verband kunnen worden gebracht met wat voor betekenis de broches hebben gehad voor de eigenaren.

De analyse met betrekking tot de context en de mogelijke betekenissen achter het meegeven van broches aan overledenen in het graf, geeft aan dat ze daar werden geplaatst om hun functionaliteit, om de kledingstukken van de overledene vast te maken. Het met opzet meegeven van Britse broches impliceert dat zij een belangrijke betekenis voor de overledene en zijn nabestaanden hadden, omdat het meegeven van een specifieke broche een bepaalde waarde heeft gehad. Dat de broches die in graven die zijn gevonden vaak voorkomen in gebieden waar uit Brittannië teruggekeerde veteranen aanwezig waren. Dit duidt erop dat hun eigenaar waarde aan de broches heeft toegekend, later is dit ook door de nabestaanden van de overledene gedaan, om de verbintenis van de (overleden) eigenaar met Brittannië aan te geven.

Britse broches werden ook gevonden in votiefdepots. Uit de studie is gebleken dat deze objecten ook door de families van de veteranen of de veteranen zelf zijn

meegebracht. Het opnemen van Britse broches als votief-offer impliceert een mogelijke daad van vervulling van een gelofte of als dankbaarheid voor bescherming. Dat de keuze van de gift viel op een Britse broche kan wijzen op de symbolische waarde van de belichaming van het militaire verleden van de soldaten die in Brittannië waren gestationeerd.

Broches zijn ook gevonden in stedelijke, militaire en burgerlijke contexten en in afvalkuilen en als oppervlakte-vondsten, een indicatie dat ze “weggegooid of per ongeluk verloren zijn”. Dergelijke voorvallen hebben gevolg gehad voor iedere vorm waarop de markering “Britishness” van Britse broches kan worden aangeduid, dat wil zeggen, indien producten van Brittannië, samen met alle andere aspecten van identiteit die de drager in zich had, waren “weggegooid” of “per ongeluk verloren”. Dit impliceert dat sommige Britse broches niet als belangrijk of speciaal konden worden gezien, misschien door beschikbaarheid en de routine van het gebruik op dagelijkse basis.

De specifieke contexten waarin de Britse broches zijn geplaatst, tonen aan hoe belangrijk deze objecten waren voor het oproepen, vergeten en opnieuw uitvinden van het verleden. Het oproepen van het verleden is ook te zien in inscripties gemaakt voor en door mobiele Britten, hoewel het hier werd beperkt tot de herinnering aan het thuisland en de geboortegrond.

Uit de studie van epigrafische en archeologische bronnen wordt geconcludeerd dat we de Britse gemeenschap die in het buitenland woonde niet kunnen bestempelen als emigrant of diaspora, noch dat deze een vaste entiteit was. Deze begrippen schetsen verschillende scenario's waaruit gekozen kan worden. Soms manifesteren sommige leden van de Britse gemeenschap zich als “emigranten” en in een andere context kunnen ze onder “diaspora” worden geschaard. Ik heb voorgesteld deze als “fictieve” gemeenschappen te benaderen, een begrip dat elke “semantische” grens overschrijdt.

